

Aktualnost Aristotelove »Politike«*

UDK 19 ARISTOTEL + 32 : 1

Riječ unaprijed

Davor Rodin

Aristotelova *Politika* je posljednja od četiriju fundamentalnih Aristotelovih spisa — *Nikomahove etike*, *Metafizike*, *Fizike* i *Politike* — koje smo predali našoj javnosti. Sve je započelo davne 1980. godine kada je uredništvo biblioteke *Politička misao* u sastavu: Dušan Bilandžić, Vlatko Mileta, Radovan Pavić, Ante Pažanin, Zvonko Posavec, Ivan Prpić, Inge Perko-Šeparović, Davor Rodin, Dragovan Sepić i Radovan Vukadinović, pokrenulo inicijativu da se započne s izdavanjem odabranih Aristotelovih djela za potrebe studija političkih nauka na Fakultetu političkih nauka u Zagrebu. Taj gotovo neobični pothvat podržalo je i tadašnje uredništvo *Libera* na čelu s kolegom Slavkom Goldsteinom i Milanom Mirićem. Središnja figura čitavog pothvata postao je Tomislav Ladan, nenadmašivi uporni temeljiti poznavalac jezika i, što je odlučujuće, oduševljeni ljubitelj Aristotela. Bez njegova noćnog rada nikada ne bismo imali ono što je sada pred nama. Uz njega posebnu zaslugu imaju i pisci predgovora Danilo Pejović, koji je bio i redaktor, Ante Pažanin i Zvonko Posavec. U tim je predgovorima čitaocu približeno najrecentnije stanje istraživanja Aristotelova djela. U njima čitalac saznaje uzroke Aristotelove aktualnosti, sve pravce istraživanja i sve dimenzije interesa za ovog oca evropske filozofije, znanosti i politike. Ovim prijevodima i temeljitim predgovorima naša se sredina uključila u suvremenu evropsku i svjetsku debatu o Aristotelovu djelu. Moram ovdje spomenuti i druge kolege koje su dobrom voljom, interesom i angažmanom dočekali Ladanove prijevode. To su kolege filozofi iz Instituta za povijesne znanosti, filozofi s Fakulteta političkih nauka, a zatim jednako značajno i najugledniji filozofi i lingvisti našeg Sveučilišta: Katičić, Babić, Ježić, Vratović i drugi. Aristotelovo djelo dočekale su dakle brižne ruke, ali u široj javnosti ne posvuda i od svih s jednakim oduševljenjem i interesom. Bilo je javnih i internih rasprava o pojedinim rješenjima u prijevodu, kao i o predgovorima. I najuži krug priređivača ovog izdanja nije se uvijek i u svemu slagao. Bilo je napetosti i nervoze naposljetku i oko korica i dizajna. U procesu smo promijenili i izdavača i biblioteku i uredništvo, no iznad svih tenzija lebdio je dobar duh Aristotela i njegov zastupnik na zemlji Tomislav Ladan.

* Izlaganja na simpoziju u povodu izlaska iz tiska Aristotelove *Politike*. Simpozij je održan na Fakultetu političkih nauka u Zagrebu 17. lipnja 1989. godine.

Dopustite mi da ova uvodna slova dovršim s nekoliko napomena o općenitim problemima prevođenja kako ih vidi dio suvremene filozofije.

Ladan je u javnost izišao s tezom da je pri prevođenju bio vođen načelom riječ za riječ, rečenica za rečenicu. Radoslav Katičić mu je na primjerima pokazao neprovedivost tog načela. Problem odnosa riječi i rečenica u tekstu ma kojeg evropskog govora danas je u središtu pažnje vodećih glava filozofije govora i filozofske lingvistike (Husserl, Heidegger, Wittgenstein, Derrida). Spor je nakon Fregeovih *Logičkih istraživanja* definitivno zaoštren Husserlovim i Heideggerovim radovima u kojima je osporen stari Aristotelov nauk o tome da je istina u sudu, to znači u gramatički i logički oblikovanoj rečenici. Današnje stanje spora daleko je odmaklo od svojih početaka. U razdoblju mikroelektronike i kompjutera, piktograma i ideograma, danas je Husserl-Heideggerovo osporavanje logičkog i gramatičkog suda kao mjesta očitovanja istine u ime istine kao samootkrivanja fenomena zamijenjeno raspravom o digitalnom i analognom momentu procesa zaključivanja. U onoj mjeri u kojoj je u nas vođena rasprava o Ladanovu prijevodu, očitovao se i u njoj ovaj suvremeni spor. Filozofi su prijevod prosuđivali prvenstveno sa stajališta *terminologije*: kako prevesti 20 ključnih riječi na kojima počiva zapadnjačka metafizika. Da li ih ostaviti u grčkom izvorniku, da li usvojiti latinske prijevode ili sve kroatizirati? Nasuprot rasprave o riječima, terminima, lingvisti su se koncentrirali na tvorbene mogućnosti hrvatskog govora, dakle na gramatička pitanja, i to podjednako morfološka kao sintaktička. U odnosu leksike i gramatike nekog govora danas je pokazano da izražajne mogućnosti nekog govora ne počivaju toliko na bogatstvu leksike koliko na bogatstvu gramatičkih tvorbenih mogućnosti koje neku leksiku mogu manipulirati u pravcu njene manje ili veće fleksibilnosti i izražajnog bogatstva ili siromaštva. Ima li se to u vidu tada, a to je i utvrđeno, hrvatski govor posjeduje i leksičke i gramatičke sposobnosti za veoma vjerno prevođenje s grčkog izvornika. Da li je naš govor u tom pogledu pogodniji od, primjerice, njemačkog, o čemu se Ladan izjašnjavao, neka ostane po strani.

Iz suvremenog razumijevanja odnosa leksike i gramatike dobivamo međutim govor na jedno drugo pitanje koje je zaokupljalo diskusiju nakon objavljivanja prvih prijevoda. Naime, pitanje čemu imamo zahvaliti sretnu okolnost da nam je u najrazličitijim prijevodima tekst Aristotelovih spisa dostupan u onom stupnju vjernosti da i danas plodno utječe na povijesni razvitak zapada da prijevodi i na današnje moderne jezike ne iznevjeravaju bitno značenje izvornika? Odgovor na to pitanje legitimno proizlazi iz biti zapadnjačke, a u Grka izrađene, gramatike i na njoj izrasle logike, koja se već preko 2000 godina brine da nam se grčka leksika u prijevodima na različite suvremene govore javlja uvijek u začuđujuće čvrstim značenjima.

I sada nastupa ključni problem suvremenog prevođenja: *pitanje interpretacije*. Ono je u svoj ozbiljnosti pokrenuto Heideggerovom aplikacijom fenomenološke metode na grčku leksiku. S rečenicama i njihovom interpretacijom u smislu naivnog pitanja što je Aristotel htio reći, nije ni Heidegger imao sreće. U takvim je slučajevima, kako govore poznavaoči, uvijek radio greške u tumačenju. Ali pri fenomenološkoj analizi i grčke i germanske leksike uspio je Heidegger prodrijeti u onu bit govora kojom su antikvirane sve teorije govora od Aristotela do Humboldta i mnogih današnjih filozofa. Heidegger je

pokazao da je logičko-gramatički *soft ware*, da se izrazimo moderno, kojim se ophodimo s nasljeđenom leksikom kriv za metafizičko okoštavanje istine. Istina nije u logičko-gramatičkom sudu, nego u samopokazivanju onoga što u govoru dolazi do riječi, ali po svojoj prirodi nije ništa govornoga. No to ne znači da govoru prethode bića koja su dakako od govora različita. Bića sama, ukoliko ih osjećamo, već su označena ako ne govorom onda samima sobom. I Kinez prepoznaje stol mada ne zna kako se to hrvatski kaže. Ono što prethodi govoru su izvorna razlikovanja koja prethode kako bićima tako i različitim drugim nosiocima značenja. Izvorno razlikovanje prethodi kako Husserlovom kategorijalnom zoru tako još više gramatičkim manipulacijama s utvrđenom leksikom. Diferencijacija je uvijek vezana uz neki nosilac značenja, a svaki se nosilac značenja javlja kao analogija prema onoj izvornosti koja prethodi svakom svom nosiocu značenja pa bio to i sam grčki govor ili stvar koju označava. Interpretacija Aristotelova teksta u suvremenom smislu te riječi započinje tamo gdje se kroz barijere njegove gramatike, logike i leksike prodire do diferencije koja nalazi svog nosioca značenja u nekoj novoj analogiji. Sam Heidegger težio je izlasku iz metafizičke biti zapadnog govora, na čemu danas radi informatika kao oblik nove post-logičko-gramatičke i fonetske pismenosti. Ladan nije htio interpretirati Aristotela: on ga je, vođen logičko gramatičkim *soft wareom*, odlično prevao. Da je u toj težnji bio posve osviješten, svjedoči i njegov impersonalni prijevod Aristotelova pojma Boga: *nepokretno pokretalo*, a ne pokretač kako sugeriraju kršćanski teolozi. Hegel je svoju enciklopediju zaključio citatom iz Aristotelove metafizike, želeći odrediti svoje zaključno mjesto u povijesti zapadne metafizike. Trenutak u kojem mi našoj javnosti predajemo Aristotelove spise označava jedan posve drugi, od velikih filozofa 20. vijeka naslućeni, kraj govora i fonetske pismenosti. Wittgenstein je o tome rekao slijedeće: »Nešto me je gonilo da nasrnem na granice govora a to je vjerujem nagon svih ljudi koji su ikada pokušali pisati ili govoriti o etici ili religiji. To nasrtanje na zidove našeg kaveza je potpuno i apsolutno bezizgledno.«

Poznajemo li Ladana, tada s divljenjem moramo priznati da je on strpljivo i s neizmjernim samoodricanjem ostao 12 godina u kavezu Aristotelova govora kako bi ga pretočio u ovaj naš, i tako više nama nego sebi omogućio pokušaj izlaza iz kaveza starog govora, kojem je i naš današnji još uvijek vjeran. Dokle ćemo još razumjeti ovaj naš današnji govor, postalo je na zaprepašujući način sporno.